

การตัดวงจรรัฐประหารด้วยการชุมนุมสาธารณะโดยสงบ
Disrupting the Cycle of Military Coups through Peaceful Public
Assemblies

พัชร์ นียมศิลป์

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Pat Niyomsilp

Faculty of Law, Chulalongkorn University

E-mail: pat.n@chula.ac.th

Received: August 20, 2025; Revised: December 1, 2025; Accepted: December 25, 2025.

บทคัดย่อ

บทความนี้เสนอว่าการชุมนุมสาธารณะโดยสงบเป็นกลไกสำคัญของประชาชนในการปกป้องระบอบประชาธิปไตยจากการรัฐประหารโดยทหาร ผ่านการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้ด้วยสันติวิธีและบทวิเคราะห์กรณีศึกษาการต่อต้านรัฐประหารในประเทศต่าง ๆ เพื่อสร้างข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนากลไกการใช้การชุมนุมสาธารณะต่อต้านรัฐประหารในประเทศไทย จากการศึกษาพบว่า การชุมนุมสาธารณะที่มีประสิทธิภาพในการต่อต้านการรัฐประหารต้องมียุทธศาสตร์ที่ชัดเจน โดยมีเป้าหมายหลักคือการทำให้อำนาจการรัฐประหารไม่สามารถสถาปนาความชอบธรรมและควบคุมกลไกรัฐได้ การชุมนุมต่อต้านในระยะแรกของความพยายามรัฐประหารจะต้องเป็นไปอย่างกว้างขวาง ในการทำงานที่จะทำให้เกิดผลลัพธ์ดังกล่าวในประเทศไทย บทความนี้เสนอแนะให้มีการส่งเสริมวัฒนธรรมการชุมนุมโดยสันติ การสร้างพื้นที่สาธารณะสำหรับการชุมนุม การเตรียมความพร้อมของประชาชนในการต่อต้านการรัฐประหาร และการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางกายภาพเพื่อเป็นอุปสรรคต่อการรัฐประหาร

คำสำคัญ: ชุมนุมสาธารณะ, การรัฐประหาร, การต่อต้านโดยสันติวิธี, ประชาธิปไตย

Abstract

This article argues that peaceful assemblies serve as a crucial mechanism for citizens to safeguard democratic governance against military coups, drawing on a review of literature related to nonviolent resistance and case studies on anti-coup movements in various countries. This study finds that effective public assemblies must have a clear strategy to make initial resistance to coup attempts widespread. This paper emphasizes that successful peaceful public assemblies must be strategically designed to challenge coup attempts in their early stages, focusing on delegitimizing the coup leaders and preventing their control over state apparatus. In Thailand, this article recommends several key strategies: (1) promoting a culture of peaceful assembly (2) creating public spaces for gatherings (3) preparing citizens for resistance against coups and (4) modifying physical structures to obstruct potential coup attempts.

Keyword: Public Assembly, Coup d'état, Nonviolent Resistance, Democracy

1. บทนำ

การชุมนุมสาธารณะโดยสงบถือเป็นหัวใจสำคัญของระบอบประชาธิปไตย เป็นเครื่องมือที่มีพลังในการแสดงเจตจำนงทางการเมืองของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการต่อต้านการรัฐประหาร การชุมนุมสาธารณะสามารถเป็นกลไกสำคัญของประชาชนผู้ไร้อาวุธในการปกป้องระบอบประชาธิปไตยจากความพยายามล้มล้างการปกครองจากฝ่ายทหารได้ อย่างไรก็ตาม การชุมนุมต่อต้านการรัฐประหารให้สำเร็จได้นั้นไม่เพียงแต่จะต้องแสดงการต่อต้านคณะผู้ก่อการรัฐประหารในที่สาธารณะแต่ยังจะต้องดำเนินการอย่างมียุทธศาสตร์ ภายใต้จังหวะและระยะเวลาที่เหมาะสม จากบททบทวนวรรณกรรมที่ศึกษาเกี่ยวกับการรัฐประหารโดยกองทัพ ผู้เขียนพบว่าการศึกษานี้จำนวนมากในประเทศไทยมุ่งศึกษาสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้เกิดการรัฐประหารขึ้น มีเพียงส่วนน้อยที่วิเคราะห์ถึงแนวทางป้องกัน หรือการหามาตรการปกป้องสังคมที่ถูกคุกคามจากการรัฐประหาร บทความนี้มุ่งปิดช่องว่างทางวิชาการที่มีอยู่โดยนำเสนอว่าการชุมนุมสาธารณะสามารถเป็นเครื่องมือของประชาชนที่ไร้อาวุธในการต่อต้านการรัฐประหารโดยทหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากรัฐได้มีการเตรียมความพร้อมด้านทักษะให้แก่ประชาชนล่วงหน้าและสร้างองค์ประกอบทางกายภาพและ

กฎหมายให้เอื้อต่อการชุมนุมต่อต้านการรัฐประหาร บทความนี้วิเคราะห์ กลยุทธ์ แนวคิด และ ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการต่อต้านการรัฐประหารด้วยสันติวิธี ผ่านการทบทวนวรรณกรรมและ องค์ความรู้จากนักวิชาการในต่างประเทศเพื่อใช้เป็นฐานในการค้นหาแนวทางที่จะทำให้การชุมนุม สาธารณะเป็นเครื่องมือของประชาชนในการต่อต้านการรัฐประหารในประเทศไทย

2. บทบาทของการชุมนุมสาธารณะโดยสงบในระบอบประชาธิปไตย

การชุมนุมสาธารณะนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการตัดสินใจในระบอบประชาธิปไตยที่ทำให้กลไกการเมืองตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน¹ การชุมนุมสาธารณะโดยสงบสร้างโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อแสดงให้เห็นถึงการสนับสนุนหรือแสดงการต่อต้านเพื่อโน้มน้าวให้สาธารณชนที่ยังไม่ตัดสินใจไปในทางใดทางหนึ่งสนับสนุนความคิดที่ตน นำเสนอ การเมืองบนท้องถนนกับการเมืองในรัฐสภาจะมีความสัมพันธ์กันเป็นปรกติ² เคลมม วูเล ผู้รายงานพิเศษด้านเสรีภาพในการชุมนุมและสมาคมแห่งสหประชาชาติอธิบายว่าการชุมนุมประท้วง เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของการมีสังคมประชาธิปไตยที่ดี (healthy society) เนื่องจากการชุมนุมประท้วงเปิดโอกาสให้เสียงส่วนน้อย คนที่มีทุนต่ำและผู้ที่ไม่ได้รับความสนใจจากสังคม สามารถสื่อสารให้เสียงข้างมากในสังคมหรือนักการเมืองหันมาจัดการปัญหาให้กับพวกเขาได้³

ภายใต้กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง การรัฐประหาร นับเป็น “วิกฤต” (crises) ที่เป็นสาเหตุนำไปสู่การชุมนุมประท้วงโดยสงบได้และเมื่อมีการชุมนุม เกิดขึ้นภายใต้ภาวะวิกฤต รัฐก็มักมีแนวโน้มที่จะใช้ข้อจำกัดที่ไม่ชอบธรรมต่อผู้ชุมนุม โดยไม่ คำนึงถึงพันธกรณีตาม ข้อ 4 ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองที่ อนุญาตให้รัฐภาคีเว้นเพียงบางส่วนของพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนเมื่อความอยู่รอดของชาติตก อยู่ในสภาวะถูกคุกคาม ข้อจำกัดเสรีภาพในการชุมนุมในสถานการณ์พิเศษ แม้จะจำกัดได้ ข้อจำกัด

¹ Eric Barendt, 'Freedom of Assembly' in J Beatson and V Cripps (eds), *Freedom of Expression and Freedom of Information* (OUP, 2000), 167.

² พ็อร์ นิชมศิลป์, *เสรีภาพในการชุมนุมกับกฎหมาย*, (กรุงเทพฯ: วิทยุชน, 2567), 41.

³ Clément Nyaletsossi Voule, "Protection of human rights in the context of peaceful protests during crisis situations, Report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association," Human Rights Council, (2022): 7.

เหล่านั้นต้องมีลักษณะพิเศษและเป็นการชั่วคราว ได้สัดส่วนกับสถานการณ์ฉุกเฉินและคงอยู่เพียงเท่าที่สภาวะฉุกเฉินยังดำรงอยู่อีกทั้งสอดคล้องกับกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ⁴ ทั้งนี้เคลมมิง วูเล ยอมรับว่าการชุมนุมโดยสงบมีส่วนในการสร้างความเปลี่ยนแปลงตลอดประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างควมก้าวหน้าในด้านสิทธิมนุษยชน ความยุติธรรมทางสังคม การเลิกทาส การปลดแอกออกจากเจ้าอาณานิคม การล้มล้างการปกครองแบบเผด็จการ นอกจากนี้ การชุมนุมสาธารณะยังนำไปสู่การปฏิรูปกฎหมายและสถาบันทางการเมืองซึ่งทำให้เกิดความยุติธรรมทางสังคมเพิ่มมากขึ้น⁵ อย่างไรก็ตาม แม้กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศจะรับรองให้ประชาชนจะสามารถชุมนุมสาธารณะได้ในขณะที่มีการรัฐประหาร แต่ปัญหาที่จำต้องวิเคราะห์ไปด้วยกัน คือ ประชาชนควรใช้การชุมนุมสาธารณะเพื่อแสดงการต่อต้านการทำรัฐประหารหรือไม่ และหากเลือกที่จะทำการชุมนุมสาธารณะ มีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลให้การชุมนุมสาธารณะมีประสิทธิภาพเพียงพอให้การต่อต้านการรัฐประหารประสบผลสำเร็จ หัวข้อถัดไปจะศึกษาปัญหาเหล่านี้ผ่านแนวคิดของนักวิชาการและประสบการณ์การต่อต้านรัฐประหารในต่างประเทศ

3. แนวคิดการต่อต้านรัฐประหารโดยสันติ (Civil Resistance to Military Coups)

จีน ชาร์ป (Gene Sharp) จัดให้การชุมนุมสาธารณะ (public assemblies) เช่น การชุมนุมคัดค้านหรือสนับสนุน การจัดเสวนาประท้วง การนัดประท้วงโดยผู้เข้าร่วมพรางตัวเอง และการบรรยายสาธารณะเป็น 4 วิธีจาก 198 วิธีเพื่อการต่อสู้โดยไม่ใช้ความรุนแรงที่เขาเสนอ⁶ อย่างไรก็ดีผู้เขียนเห็นว่าในประเทศที่ปกครองในรูปแบบผสม (hybrid regimes) หรือในรัฐมีลักษณะกึ่งประชาธิปไตย แม้ว่าประชาชนจะสามารถชุมนุมสาธารณะได้ในขณะที่มีการรัฐประหาร แต่ประชาชนออกมาชุมนุมประท้วงต่อต้านการรัฐประหารอาจไม่มีผลเพียงพอที่จะทำให้ความพยายามรัฐประหารนั้นล้มเหลว เพราะเมื่อมีการใช้กำลังทำรัฐประหาร ผู้ก่อการรัฐประหารอาจใช้กำลังเข้าปราบปรามผู้ชุมนุมหรือปลุกปั่นมวลชนฝ่ายตรงข้ามเพื่อทำให้การชุมนุมต่อต้านไม่ได้รับความสนใจ

⁴ Ibid., Paras 7-10.

⁵ Ibid., Para 14.

⁶ Gene Sharp, "The Politics of Nonviolent Action," (Boston: Peter Sargent, 1973), accessed 1 December 2025, <https://commonslibrary.org/198-methods-of-nonviolent-action/>.

หรือทำให้ไม่มีผลในการป้องกันการรัฐประหารก็ได้ ดังนั้น การชุมนุมต่อต้านการรัฐประหารที่มีประสิทธิภาพจะต้องเป็นการชุมนุมเชิงรุกที่มียุทธศาสตร์และมีผลกระทบต่อสังคมเพียงพอให้ผู้ก่อการรัฐประหารไม่สามารถยึดอำนาจและสถาปนาความชอบด้วยกฎหมายให้กับการรัฐประหารได้อย่างเบ็ดเสร็จ

เพื่อตอบคำถามว่าทำไมการชุมนุมสาธารณะโดยสงบสามารถเป็นเครื่องมือในการต่อต้านการรัฐประหารได้ หัวข้อนี้จะเริ่มจากการวิเคราะห์ว่าเพราะเหตุใดการต่อต้านการรัฐประหารจึงไม่ควรใช้ความรุนแรง จากนั้นจึงศึกษาถึงแนวคิดการต่อสู้ด้วยสันติวิธีที่เสนอโดยนักวิชาการต่างประเทศ โดยมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งในกระบวนการทำรัฐประหารและปัจจัยที่จะทำให้การต่อต้านการรัฐประหารประสบความสำเร็จ

3.1 ทำไมถึงไม่ใช่ควรใช้ความรุนแรงในการต่อต้านการรัฐประหาร

การต่อต้านการรัฐประหารสามารถกระทำโดยใช้สันติวิธีหรือจะใช้ความรุนแรงก็ได้ ยุทธวิธีที่มีความรุนแรง เช่น การใช้กำลังกึ่งทหาร (para-military) ที่มีการจัดตั้งและเตรียมพร้อมไว้อยู่แล้ว เมื่อเกิดความพยายามรัฐประหารกองกำลังเหล่านี้ก็พร้อมเข้าต่อต้านเพื่อรักษารัฐธรรมนูญและระบอบการปกครอง กระนั้น การใช้ความรุนแรงก็จะมาพร้อมกับความเสี่ยงที่จะขยายปัญหาไปสู่ความขัดแย้งทางอาวุธในรูปแบบ “สงครามกลางเมือง” ยกตัวอย่างเช่น การต่อต้านการรัฐประหารในประเทศสเปน ระหว่าง ค.ศ. 1936-1939 และ ในประเทศกรีซ ระหว่าง 20-21 เมษายน ค.ศ. 1967⁷ ข้อเสียอีกประการหนึ่งของการต่อต้านการรัฐประหารโดยการใช้กำลังอาวุธ คือ ฝ่ายที่ควบคุมกำลังรบและมียุทธโศภรณ์มากกว่าจะเป็นผู้ชนะ ดังนั้นบทบาทนำในการต่อต้านจึงถูกผูกขาดโดยทหารหรือฝ่ายความมั่นคงทั้งหมด ประชาชนทั่วไปที่ไร้อาวุธอาจไม่ได้มีบทบาทในการต่อต้านเลย

ในทางกลับกัน การต่อต้านการรัฐประหารโดยการชุมนุมสาธารณะเป็นวิธีการหนึ่งในการต่อสู้ด้วยสันติวิธี (civil resistance) ที่มุ่งใช้การปฏิเสธการให้ความร่วมมือกับผู้ก่อการรัฐประหารจนทำให้ผู้ก่อการรัฐประหารไม่สามารถสถาปนาอำนาจให้กับตนเองได้ ยกตัวอย่างเช่น การต่อต้านการรัฐประหารในแอลจีเรีย-ปารีส ค.ศ. 1961 (The Generals' Revolt 1961) ที่นายทหารอาณานิคมฝรั่งเศสในแอลจีเรียพยายามรัฐประหารรัฐบาลพลเรือนที่ปารีส แม้ว่านายทหารฝ่ายอาณานิคมจะ

⁷ Adam Roberts, "Civil Resistance to Military Coups," *Journal of Peace Research* 1975 Vol 12, No.1 (1975) 19-36, 20.

สามารถควบคุมกองกำลังในกองทัพให้จงรักภักดีต่อผู้นำการรัฐประหารได้แต่รัฐบาลเดอโกลตอบโต้ด้วยการออกประกาศทางวิทยุให้พลเมืองฝรั่งเศสปฏิเสธการให้ความร่วมมือกับผู้ก่อการรัฐประหารในทุกวิถีทางและเรียกร้องให้ภาคประชาสังคมออกมาชุมนุมสาธารณะ เดินขบวนและนัดหยุดงาน ทั้งกองกำลังของฝ่ายรัฐบาลในปารีส อาทิ Gendamerie Nationale และ Gardes Républicaines ก็ออกมาปิดถนนและป้องกันสถานที่ทำการรัฐบาลจากการบุกยึดของฝ่ายก่อการรัฐประหาร นอกจากนี้ รัฐบาลยังบังคับใช้มาตรการปิดล้อมทางทะเลและทางการเงินต่ออาณานิคมแอลจีเรียด้วย⁸ การที่ประชาชนได้ออกมาชุมนุมต่อต้านการรัฐประหารได้แสดงให้เห็นว่าระดับของการปฏิเสธการให้ความร่วมมือกับผู้ก่อการรัฐประหารอยู่ในระดับสูงจนทำให้ทหารระดับปฏิบัติการของฝ่ายผู้ก่อการฯ ปฏิเสธที่จะใช้กำลังกับพลเรือน

อดัม โรเบิร์ตส์ ตั้งข้อสังเกตว่า ที่ทหารฝ่ายผู้ก่อการรัฐประหารไม่กล้าใช้ความรุนแรงกับประชาชนก็เนื่องจาก ความกลัวที่จะต้องสู้ในสภาวะสงครามกลางเมือง นอกจากนี้ หากฝ่ายผู้ก่อการฯ ใช้กำลังแต่ฝ่ายเดียว การสถาปนาความชอบด้วยกฎหมาย (legitimacy) ก็จะทำให้ยากขึ้นในทางกลับกัน แม้ว่าฝ่ายรัฐบาลจะสามารถใช้ความรุนแรงเพื่อต่อต้านการรัฐประหารได้แต่รัฐบาลก็ไม่ได้เลือกวิธีทางนี้เพราะเห็นว่าการใช้สันติวิธีจะให้ผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการใช้กำลัง การต่อต้านด้วยสันติวิธีจะเป็นการทดสอบทัศนคติ “เกียร์ว่าง” (a wait and see attitude) ของฝ่ายกบฏ⁹ ทั้งนี้ เมื่อเกิดการรัฐประหารขึ้น ผู้ก่อการรัฐประหารซึ่งโดยมากมักจะเป็นนายทหารมีแนวโน้มที่จะวางยุทธวิธีจากสมมติฐานว่าประชาชนจะให้การสนับสนุน เมื่อผู้ก่อการรัฐประหารได้แสดงตัวแล้วประชาชนที่ต่อต้านรัฐบาลจะออกมาสนับสนุนและสร้างความชอบธรรมให้กับการยึดอำนาจ ดังนั้น หากไม่มีประชาชนออกมาให้การสนับสนุน นายทหารเหล่านี้ก็จะเสียขวัญกำลังใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่กองกำลังนั้นประกอบด้วยทหารเกณฑ์ เมื่อทหารฝ่ายผู้ก่อการรัฐประหารไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชน ทหารฝ่ายผู้ก่อการฯ ก็จะถดถอยไปเรื่อย ๆ ความพยายามในการรัฐประหารล้มเหลว¹⁰ อย่างไรก็ตาม อดัม โรเบิร์ตส์ ให้เหตุผลเป็นการเฉพาะกรณีว่า ที่การต่อต้านโดยสันติวิธีในฝรั่งเศสสำเร็จได้ก็เพราะมีการเตรียมตัวล่วงหน้าทั้งในภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับประชาชนจนประชาชนเชื่อว่าการต่อต้านจะประสบ

⁸ Ibid., 26-28.

⁹ Ibid., 29.

¹⁰ Ibid., 31.

ความสำเร็จได้¹¹ ดังนั้น หากไม่มีการเตรียมตัวเพื่อรับมือกับสถานการณ์รัฐประหารล่วงหน้าก็เป็นไปได้มากที่ ความพยายามในการต่อต้านการรัฐประหารจะล้มเหลว

3.2 การต่อสู้ด้วยสันติวิธี (Civil Resistance)

นอกจากการจับอาวุธขึ้นสู้กับผู้ก่อการรัฐประหารแล้ว ประชาชนที่ไร้อาวุธสามารถต่อต้านการรัฐประหารด้วยการใช้การต่อสู้ด้วยสันติวิธี การต่อสู้ด้วยสันติวิธี (civil resistance) คือ วิธีการต่อสู้อย่างสันติที่สามัญชนใช้เรียกร้องสิทธิ เสรีภาพ และความยุติธรรมโดยปราศจากความรุนแรง ประชาชนอาจใช้กลยุทธ์ที่หลากหลาย เช่น การชุมนุมสาธารณะ การนัดหยุดงาน การคว่ำบาตร การลงถนนประท้วง การอารยะขัดขืน และปฏิบัติการอื่น ๆ ที่เป็นการต่อสู้ด้วยสันติวิธีเพื่อก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ¹² โดยการนำเสนอวิสัยทัศน์ที่มีความเป็นธรรมและยุติธรรมมากขึ้นต่อสาธารณะ การต่อสู้ด้วยสันติวิธีจะมีพลังเมื่อประชาชนจำนวนมากเข้ามามีส่วนร่วม ผู้ที่รับใช้ระบบเก่าจะถูกชักจูงให้หันมาเชื่อและสวามิภักดิ์กับระบบใหม่ ประชาชนที่เคยให้ความร่วมมือกับระบบเก่าก็จะหยุดให้ความร่วมมือ ทำให้ระบบเก่าปกครองได้ลำบากขึ้น หากมีการต่อต้านขัดขืนและการรบกวนขัดขวางเป็นวงกว้างโดยพลเมืองจำนวนมาก ระบบเก่าก็จะไม่สามารถเสถียรตัวเองให้คงอยู่ได้และถูกสังคมบีบให้ต้องเปลี่ยนแปลงหรือล่มสลายไป¹³

ศูนย์นานาชาติเพื่อความขัดแย้งอย่างไร้ความรุนแรง (ICNC) เสนอว่า แนวคิดที่สำคัญของการต่อสู้ด้วยสันติวิธี คือการเปลี่ยนแนวคิดของพลเมืองในสังคม จากที่มองว่าอำนาจเป็นสิ่งที่มิชู้เดียวที่อยู่ในกำมือของผู้ที่ไม่กี่คนบนยอดพีระมิด ไปสู่การมองว่าอำนาจในการปกครองนี้มีหลายขั้ว รัฐบาลหรือผู้นำที่ปกครองอยู่นั้นต้องอาศัยและพึ่งพาความเชื่อฟังหรือความยินยอมจากประชาชนที่เป็นฐานของพีระมิด ดังนั้น ยุทธวิธีการต่อสู้ด้วยสันติวิธี คือ การสร้างกระบวนการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลในสังคมจำนวนมากให้ลุกขึ้นต่อต้านการกดขี่จากผู้มีอำนาจจนถึงจุดที่ผู้มีอำนาจไม่สามารถควบคุมผลลัพธ์ได้อีกต่อไป อาทิ การหยุดการให้ความร่วมมือ

¹¹ Adam Roberts, "Civil Resistance to Military Coups," *Journal of Peace Research* 1975 Vol 12, No.1 (1975) 19-36, 33.

¹² ศูนย์นานาชาติเพื่อความขัดแย้งอย่างไร้ความรุนแรง (ICNC), "การต่อสู้ด้วยสันติวิธี: จุลสารสำหรับผู้เริ่มต้น," (ICNC, 2011) สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2568, <https://www.nonviolent-conflict.org/wp-content/uploads/2018/10/Civil-Resistance-A-First-Look-Thai-full.pdf>, 2.

¹³ เรื่องเดียวกัน, 5.

หรือหยุดเส้นทางการไหลเวียนของอำนาจจากข้อต่าง ๆ จนทำให้ผู้ปกครองต้องยอมเจรจาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเรียกร้อง¹⁴ ยกตัวอย่างเช่น การงดจ่ายภาษี การประท้วงหยุดงาน การนั่งประท้วงกีดขวาง การทำงานให้ช้าลง การปฏิเสธไม่จ่ายค่าธรรมเนียม การเข้ายึดสถานที่ การปิดล้อม หรือการใช้อารยะขัดขืนรูปแบบอื่น ๆ เป็นต้น

3.3 จุดอ่อนที่ทำให้การรัฐประหารโดยทหารล้มเหลว

หนังสือ “คู่มือการด้านรัฐประหาร” ของ จีน ชาร์ป อธิบายว่า เป้าหมายที่สำคัญที่สุดของผู้ก่อการรัฐประหารคือการควบคุมอำนาจในการปกครอง ควบคุมเครื่องมือของรัฐให้ได้เป็นวงกว้าง ดังนั้นจึงต้องเกิดภาพการบุกเข้ายึดทำเนียบรัฐบาล ศูนย์กลางการขนส่งสื่อสารและสถานที่สำคัญทางภูมิศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นประชาชนทั่วไปเชื่อว่าอำนาจการปกครองของรัฐบาลได้เปลี่ยนผ่านสู่คณะผู้ก่อการรัฐประหารแล้ว อย่างไรก็ตาม ชาร์ปเห็นว่า แม้ผู้ก่อการรัฐประหารจะสามารถยึดสถานที่สำคัญ ๆ ได้แล้ว แต่หากยังมีได้ควบคุมประชาชน การเมือง เศรษฐกิจ องค์กรทางสังคม หรือโครงสร้างของรัฐบาลและทำให้กลไกเหล่านี้ทำงานให้คณะรัฐประหาร การรัฐประหารก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้นช่วงเวลาทองของการต่อต้านการรัฐประหาร คือ ช่วงเวลาที่ผู้ก่อการรัฐประหารยังไม่สามารถสถาปนาอำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จ¹⁵ ในทางเดียวกัน สตีเฟน ชูนส์ ได้ทำการศึกษากลยุทธ์รูปแบบต่าง ๆ ที่ต่อต้านการรัฐประหารทั่วโลกและพบว่าตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อปฏิบัติการของขบวนการต่อต้านแบบไม่ใช้ความรุนแรงในการป้องกันการรัฐประหารคือการทำให้ประชาชนไม่ยอมรับความชอบธรรมของผู้ก่อการรัฐประหารและปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามคำสั่งหรือให้ความร่วมมือ ดังนั้น แม้ว่าคณะผู้ก่อการรัฐประหารจะสามารถยึดสถานที่สำคัญ ๆ ของรัฐบาลได้ แต่หากประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ก่อการรัฐประหาร ผู้ก่อการรัฐประหารก็จะไม่มีเครื่องมือเครื่องมือในการปกครอง และเมื่อไม่สามารถปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว การรัฐประหารก็จะล้มเหลวในที่สุด¹⁶

จีน ชาร์ป เสนอว่าการต่อต้านการรัฐประหารจะสำเร็จได้หากฝ่ายที่ต่อต้านมียุทธวิธีในการต่อต้านความพยายามรัฐประหารในช่วงแรก ๆ หรือ วันแรก ๆ หรือสัปดาห์ต้น ๆ หลังเกิดความ

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, 9.

¹⁵ จีน ชาร์ป, *คู่มือด้านรัฐประหาร*, แปลโดย เนติวิทย์ โชติภัทร์ไพศาล, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิสิตสามย่าน, 2562), 11.

¹⁶ ศูนย์นานาชาติเพื่อความขัดแย้งอย่างไร้ความรุนแรง (ICNC), อ้างแล้ว, 9.

พยายามก่อการรัฐประหาร ฝ่ายต่อต้านจะต้องเร่งดำเนินการให้เป็นรูปธรรมโดยเร็วเพื่อสกัดกันไม่ให้เกิดการยอมรับคณะรัฐประหาร¹⁷ สาเหตุที่ “การไม่ยอมรับร่วมมือและไม่ยอมรับงาน” เป็นหัวใจของการต่อต้านก็เพราะคณะรัฐประหารไม่สามารถขับเคลื่อนฟันเฟืองต่าง ๆ ของสังคมด้วยตัวเองฝ่ายเดียว การจัดให้มีบริการสาธารณสุข การจัดให้มีน้ำประปา ไฟฟ้า คมนาคม การสื่อสาร และการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ในสังคมต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ หลายฝ่าย¹⁸ ดังนั้นการชักจูงให้สมาชิกของสังคมหลาย ๆ ฝ่ายไม่ให้ความร่วมมือกับคณะรัฐประหาร จึงส่งผลกระทบต่อสถานะของผู้ก่อการรัฐประหารที่อ้างว่าได้ควบคุมอำนาจในการปกครองประเทศได้อย่างสมบูรณ์แล้ว ทั้งนี้ การต่อต้านด้วยเทคนิคนี้จะเกิดผลสัมฤทธิ์ก็ต่อเมื่อการไม่ให้ความร่วมมือเป็นไปอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งเพียงพอให้เกิดการปฏิเสธผู้ก่อการรัฐประหารในทุกภาคส่วน เช่น ผู้นำแรงงาน อาจใช้การนัดหยุดงานเพื่อแสดงการต่อต้านการควบคุมในทางเศรษฐกิจ เพื่อปฏิเสธอำนาจการควบคุมทางการเมือง ฝ่ายรัฐบาลอาจกำหนดผู้สืบทอดตำแหน่งทางการเมืองไว้ล่วงหน้าในกรณีที่ผู้นำทางการเมืองคนเดิมถูกจับกุมหรือถูกสังหาร ฝ่ายข้าราชการประจำอาจประชาสัมพันธ์ให้ข้าราชการ พนักงานราชการ ลูกจ้างของรัฐปฏิเสธการให้ความร่วมมือ สนับสนุนทรัพยากรหรือเครื่องอำนวยความสะดวกแก่ฝ่ายผู้ก่อการฯ เป็นต้น เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้น จีน ชาร์ป ได้เสนอบัญญัติ 10 ประการ คัดค้าน รัฐประหาร ไว้ ดังนี้¹⁹

“ทันทีที่มีการรัฐประหาร ขอให้พี่น้องประชาชนทั่วประเทศพร้อมใจกัน
ดำเนินการดังต่อไปนี้

1. หยุดงานโดยทันที
2. ออกมายืนตามท้องถนน ถ้าจะมีการปราบปราม ให้สลายตัว กลับเข้าบ้าน
หรือที่ทำงาน แล้วจึงออกมาใหม่
3. จอดรถ หรือนำสิ่งของทิ้งไว้กลางถนน เพื่อขวางการเคลื่อนย้ายกองกำลัง
4. ปฏิเสธการยอมรับคำสั่งหรือประกาศใด ๆ และไม่ให้ความร่วมมือทุก
ประการแก่คณะรัฐประหาร
5. พยายามเป็นมิตรกับทหาร และชักชวนมาร่วมคัดค้านการรัฐประหาร

¹⁷ จีน ชาร์ป, *คู่มือด้านรัฐประหาร*, 41.

¹⁸ พลอยธิดา เกตุแก้ว, “คู่มือด้านรัฐประหาร บัญญัติ 10 ประการในมือประชาชน,” Decode ThaiPBS, 21 ตุลาคม 2564, สืบค้นเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2568, <https://decode.thaipbs.or.th/20211019/>.

¹⁹ จีน ชาร์ป, *คู่มือด้านรัฐประหาร*, 62.

6. ยึดมั่นในสันติวิธี ผูกผ้าสีเหลืองไว้ที่แขนเพื่อความสมานฉันท์และเป็นสัญลักษณ์ของสันติวิธี ให้อดกลั่นต่อความโกรธแม้จะถูกปราบปราม
7. โทรศัพทหรือโทรสาร หรือใช้วิธีอื่นในการส่งข่าวสารถึงบุคคลอื่น ๆ เพื่อขยายการคัดค้านรัฐประหารให้กว้างขวางออกไป
หากมาตรการขั้นแรกไม่ได้ผล ให้ดำเนินการดังต่อไปนี้
8. ถอนเงินจากธนาคาร
9. ถ้าเป็นข้าราชการก็ให้ลาออก หากทำไม่ได้ให้เลี้ยงงานหรือทำงานอย่างเฉื่อย
10. งดจ่ายภาษี ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ ฯลฯ”

การประชุมสภาสาธารณะเพื่อประท้วงการรัฐประหารเป็นการแสดงออกตามบทบัญญัติ ข้อที่ 2 ของ จีน ชาร์ป การออกมาประท้วงนั้น เป็นรูปแบบหนึ่ง que แสดงออกอย่างชัดเจนว่าประชาชนไม่ยอมรับอำนาจสั่งการของผู้ก่อการรัฐประหาร การลุกขึ้นขัดขืนของพลเมืองเพื่อต่อต้านการรัฐประหารนั้นโดยผิวเผินอาจดูเหมือนกับการลุกฮือของประชาชนที่ไร้อาวุธเพื่อโค่นล้มระบอบเผด็จการแต่จุดแตกต่างที่สำคัญคือ ในขณะที่ระบอบเผด็จการมักมีเครื่องมือและมีการเตรียมตัวรับมือกับกลุ่มผู้เห็นต่างอยู่ตลอดเวลา ในทางกลับกัน ผู้ก่อการรัฐประหารจะมีจุดอ่อนอยู่ในช่วงเริ่มต้นของการก่อการเพราะยังมิได้เข้าควบคุมกลไกอำนาจรัฐอย่างเบ็ดเสร็จ เงื่อนไขที่เปราะบางนี้ทำให้ผู้ก่อการรัฐประหารอ่อนไหวต่อปฏิบัติการมวลชนที่ระดมผู้ชุมนุมเข้าต่อต้านและปฏิเสธการให้ความร่วมมือกับผู้ก่อการรัฐประหาร²⁰ ดังนั้น เพื่อสร้างกลไกในการป้องกันการรัฐประหาร ประชาชนจึงควรมีทักษะและความพร้อมที่จะจัดการชุมนุมอย่างรวดเร็วเพื่อต่อต้านความพยายามรัฐประหาร ไม่ว่าจะเป็ในลักษณะการประชุมที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้าหรือในลักษณะที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ จากกลุ่มมวลชนที่ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยก็ได้

²⁰ เรื่องเดียวกัน, 41.

3.4 ปัจจัยที่ทำให้การต่อต้านรัฐประหารด้วยการชุมนุมโดยสันติประสบความสำเร็จ

การต่อต้านการรัฐประหารจะประสบความสำเร็จต่อเมื่อแสดงให้เห็นได้ว่าประชาชนปฏิเสธการอ้างความชอบธรรมของผู้ก่อการรัฐประหารอย่างกว้างขวางด้วยการไม่ให้ความร่วมมือและการไม่เชื่อฟังและยับยั้งไม่ให้ผู้ก่อการฯ สามารถควบคุมกลไกทางการเมืองและสื่อได้อย่างเบ็ดเสร็จ ทั้งนี้ประชาชนผู้ออกมาต่อต้านจะต้องรักษาระเบียบวินัยในการไม่ใช้ความรุนแรงในระหว่างที่ต่อต้านชัดเจน โดยการดำเนินกิจการต่าง ๆ ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมายและนโยบายที่ชอบธรรมก่อนการรัฐประหาร²¹ ยกตัวอย่างเช่น ความพยายามรัฐประหารที่ล้มเหลวในประเทศไทยตุลาคเร่ปี พ.ศ. 2559²²

สุรชาติ บำรุงสุข ชี้ว่าหัวใจของความสำเร็จในการป้องกันการรัฐประหารในกรณีตุลาคเร่ปี 16 กรกฎาคม 2559 คือการที่สมาชิกในภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมมีฉันทามติที่จะรักษากติกาประชาธิปไตย ในอดีต สถาบันทหารในประเทศไทยถูกสร้างให้เป็นผู้พิทักษ์ เมื่อเกิดการผันผวนทางการเมืองขึ้น ทหารมักก็จะออกมาบิบทบาทในการรักษาเสถียรภาพทางการเมือง อย่างไรก็ตามหลังจากที่รัฐประหารห่างหายไปกว่าสามทศวรรษ ประชาชนตุลาคเร่ปีมีฉันทามติยอมรับว่าระบบการเลือกตั้งเป็นกลไกทางการเมืองและประชาธิปไตยมีความมั่นคงมากขึ้น กองทัพก็ถูกลดบทบาททางการเมืองลง ความพยายามรัฐประหารปี 2559 อาจล้มเหลวเพราะผู้ก่อการเป็นนายทหารระดับกลาง ไม่ใช่ นายทหารระดับสูงที่คุมสายบังคับบัญชาของทั้งกองทัพ ขณะที่รัฐบาลก็ยังพอมีกำลังตำรวจที่ทำหน้าที่การต่อสู้กองกำลังคณะรัฐประหารอยู่บ้าง แต่สิ่งที่สร้างความได้เปรียบให้กับฝ่ายรัฐบาลคือ รัฐบาลยังมีฐานมวลชนขนาดใหญ่และสื่อมวลชนที่ให้ความร่วมมือกับรัฐบาล แม้ว่าก่อนหน้านั้น ทั้งสื่อและฝ่ายค้านจะไม่พอใจรัฐบาลอยู่มาก แต่การที่ทุกฝ่ายออกมาต่อต้านรัฐประหารแสดงให้เห็นชัดเจนว่าหากประชาชนต้องเลือกระหว่างรัฐบาลที่ตนไม่พอใจกับการรัฐประหาร ประชาชนตุลาคเร่ปีเลือกรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจะต้องมาจากการเลือกตั้งไม่ใช่การรัฐประหาร ทั้งนี้สุรชาติเน้นว่า บทบาทของสื่อยุคใหม่ส่งผลกระทบต่อการทำรัฐประหารอย่างมาก

²¹ สตีเฟ่น ชุนส์, *การชัดเจนของพลเมืองเพื่อต่อต้านการรัฐประหาร มุมมองเชิงเปรียบเทียบและมุมมองทางประวัติศาสตร์*, ซีรีส์เรื่องความศุนย์นานาชาติเพื่อความขัดแย้งอย่างไรความรุนแรง, บรรณาธิการโดย มาเชก บาร์ทาคาสกี (วอชิงตัน ดี.ซี.: สำนักพิมพ์ศุนย์นานาชาติเพื่อความขัดแย้งอย่างไรความรุนแรง, 2560), 20-21.

²² มติชนออนไลน์, “สุรชาติ บำรุงสุข วิเคราะห์ รัฐประหารตุลาคเร่ปี,” (มติชน, 20 กรกฎาคม 2559), สืบค้นเมื่อ 17 สิงหาคม 2568, https://www.matichon.co.th/politics/news_217619.

เพราะปัจจุบันทุกคนมีเครื่องมือสื่อสารอยู่กับตนเอง เมื่อทุกคนมีศักยภาพในการเป็นสื่อแล้ว การรัฐประหารในยุคใหม่แม้ ผู้ก่อการฯ จะไปยึดสถานีโทรทัศน์ได้ แต่ประชาชนก็ยังสามารถติดต่อสื่อสารกันผ่านช่องทางอื่น ๆ บนสื่อออนไลน์ได้อยู่ ซึ่งในกรณีนี้ ประธานาธิบดีตุรกีสามารถสื่อสารกับประชาชนผ่านวิดีโอคอลและเรียกร้องให้มวลชนออกมาชุมนุมเพื่อรักษาประชาธิปไตย สุรชาติสรุปว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การต่อต้านการรัฐประหารครั้งนี้สำเร็จ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มวลชนทั้งฝ่ายสนับสนุนพรรครัฐบาลและฝ่ายค้านออกมาต่อต้านการรัฐประหาร เช่นนี้แล้ว ปัญหาที่เราจะต้องคิดถัดไป คือ จะทำอย่างไรให้ประชาชนสามารถออกมาแสดงการต่อต้านคณะรัฐประหาร

ริชาร์ด เทย์เลอร์ ได้พัฒนาข้อเสนอของ จีน ชาร์ป ในการใช้การต่อต้านด้วยสันติวิธีล้มความพยายามรัฐประหาร เขาเห็นว่าการเตรียมความพร้อมให้กับประชาชนและบุคลากรภาคีรัฐเพื่อต่อต้านการรัฐประหารนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการต่อต้านจะมีประสิทธิภาพภายในกรอบระยะเวลาที่ค่อนข้างแคบ ฝ่ายผู้ต่อต้านจะมีเวลาในการระดมกำลังเพื่อต่อต้านขัดขืนไม่มากนัก ริชาร์ด เทย์เลอร์ จึงพัฒนา “คู่มือฝึกอบรมการขัดขืนโดยไม่ใช้ความรุนแรงเพื่อต่อต้านรัฐประหาร”²³ ขึ้นโดยมีจุดประสงค์คือการเตรียมประชาชนให้สามารถระดมกำลังอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดและรวดเร็วที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการก้าวข้ามความรู้สึกลัว ความรู้สึกโกรธและสร้างความมั่นใจว่าการต่อสู้ด้วยสันติวิธีคือทางออกสำหรับการต่อต้านการรัฐประหาร คู่มือฉบับนี้เสนอรูปแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการที่แบ่งออกเป็น 8 หัวข้อ ได้แก่ (1) ทำความเข้าใจจุดประสงค์และความสำคัญของการฝึกอบรม (2) ทำความเข้าใจกลไกการรัฐประหาร (3) วิถีเอาชนะการรัฐประหารด้วยสันติวิธี (4) กรณีศึกษาที่ประชาชนสามารถหยุดการรัฐประหารได้ด้วยสันติวิธี (5) การพัฒนายุทธศาสตร์เพื่อเอาชนะการรัฐประหาร (6) การพัฒนาเทคนิคเพื่อเอาชนะการรัฐประหาร (7) การฝึกต่อต้านด้วยสันติวิธีบนท้องถนน (8) การใช้กลวิธีเกมในการวางแผนต่อต้าน (8) การวางแผนในขั้นต่อไป²⁴

ในประเด็นเกี่ยวกับการเพิ่มศักยภาพของประชาชนให้สามารถต่อต้านรัฐประหารด้วยการชุมนุมโดยสันติ หัวข้อที่ 7 ของคู่มือฉบับนี้เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการฝึกต่อต้านด้วยสันติวิธีบนท้อง

²³ Richard K Taylor, *Training Manual for Nonviolent Defense Against the Coup d'État*, (Washington DC: Nonviolence International, 2011), accessed 17 August 2025, <https://www.nonviolent-conflict.org/resource/training-manual-for-nonviolent-defense-against-the-coup-detat/>.

²⁴ Ibid.

ถนง ริชาร์ด เทย์เลอร์ กำหนดเป้าประสงค์ของการฝึกไว้สองประการ คือ (1) การรักษাজิตวิญญาณ การต่อสู้โดยสันติให้คงอยู่กับการเคลื่อนไหวมวลชน และ (2) การเตรียมความพร้อมให้กับการแสดง การต่อต้านบนท้องถนง ยกตัวอย่างเช่น การสร้าง “รูปแบบการตัดสินใจ” หรือ “คำตอบล่วงหน้า” สำหรับสถานการณ์ที่ตึงเครียดที่อาจเกิดขึ้นเมื่อถูกปราบปราม โดยปรกติเจ้าหน้าที่จะถูกฝึกมาให้ใช้ ความรุนแรงกับผู้ชุมนุมที่มีพฤติกรรมยั่วยุ หรือใช้ความรุนแรง แต่หากผู้ชุมนุมอยู่ในความสงบและ ปฏิเสธการตอบโต้โดยการใช้ความรุนแรงกับเจ้าหน้าที่ ฝั่งเจ้าหน้าที่เองก็ไม่อาจหาเหตุในการใช้กำลัง ในระหว่างนั้นผู้ชุมนุมก็อาจหว่านล้อมให้เจ้าหน้าที่เลิกสนับสนุน สงสัยในตัวผู้ก่อการฯ และเปลี่ยน จุดยืนมาสนับสนุนผู้ชุมนุมแทน การที่จะทำเช่นนี้ได้ ผู้ชุมนุมจะต้องก้าวข้ามความกลัวและรักษา วินัยที่จะไม่ใช้ความรุนแรงไว้ให้ได้ ยกตัวอย่างเช่น การจัดการให้มีมาเชล (marshals) ทำหน้าที่ อำนวยความสะดวก ควบคุมอารมณ์และความรุนแรงในฝั่งผู้ชุมนุม และการเจรจาในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น การใช้ผู้ชุมนุมเข้าขัดขวางการเคลื่อนตัวของรถถังหรือยานเกราะเพื่อยึดสถานที่ราชการ เป็นต้น²⁵ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ริชาร์ด เทย์เลอร์ พัฒนาข้อเสนอของ จีน ชาร์ป และทำแผนการฝึกอบรม เพิ่มศักยภาพให้ประชาชนมีความพร้อมในการใช้การชุมนุมสาธารณะเพื่อต่อต้านอย่างสันติ ผู้เขียน เห็นว่า ภายใต้วัฒนธรรมอำนาจนิยมในสังคมไทย ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่มักเลือกที่จะสยบยอม ต่อผู้ก่อการรัฐประหาร พลังของมวลชนจึงไม่มีพลังเพียงพอที่จะต่อต้านการรัฐประหารได้²⁶ เช่นนี้ แล้ว การคาดหวังให้ประชาชนชาวไทยออกไปอยู่บนถนนเมื่อมีการรัฐประหารเหมือนเช่นที่เกิดขึ้นใน ตุรกีในปี พ.ศ. 2559 อาจไม่สามารถเกิดขึ้นจริงได้ในสังคมไทยหากประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้รับการ ฝึกให้ก้าวข้ามความกลัวและมีทักษะที่จะรักษาความสงบของการชุมนุมแม้จะมีการยั่วยุให้ใช้ความ รุนแรงจากฝั่งผู้ก่อการรัฐประหารก็ตาม

อนึ่ง ในการศึกษาประเด็นการสร้างขีดความสามารถของสังคมในการต่อต้านรัฐประหาร นั้น สตีเฟน ชูนส์ ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า ประเทศต่าง ๆ ทุ่มงบประมาณมหาศาลไปกับการเตรียม ทำสงครามต่อสู้กับศัตรูต่างชาติหรือการปราบปรามผู้ก่อการร้ายในประเทศ แต่ประเทศเหล่านี้กลับ ไม่มีการเตรียมการป้องกันการรัฐประหาร แม้ประวัติศาสตร์การเมืองของหลาย ๆ ประเทศชี้ชัดว่า

²⁵ Ibid, 64-69.

²⁶ โสยะ เทพา, “การรัฐประหารในเมืองไทย,” (วิทยานิพนธ์ดุซสุภิตติ สาขาวิชาการเมือง, มหาวิทยาลัย รามคำแหง ปีการศึกษา 2559).

เป็นภัยที่คุกคามความมั่นคงที่มากกว่ามาก²⁷ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย จากสถิติการรัฐประหารทั่วโลกระหว่างปี พ.ศ. 2493 - พ.ศ. 2565 ประเทศไทยรั้งอันดับสองในตารางประเทศที่มีการทำรัฐประหารสำเร็จมากที่สุดในโลก²⁸ การรัฐประหารเกิดขึ้นบ่อยครั้งจนอาจเรียกได้ว่าการรัฐประหารกลายเป็น “จารีตประเพณี” อย่างหนึ่งในระบอบการปกครองแบบไทย ๆ ประกอบกับกติกาก่อนหน้าการรัฐประหารได้รับการยอมรับจากฝ่ายตุลาการให้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร (uncodified constitution) ซึ่งมีสถานะสูงกว่ารัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรที่พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย²⁹ ดังนั้น การสร้างขีดความสามารถของประชาชนในการต่อต้านรัฐประหารจึงเป็นโจทย์ที่ทั้งรัฐบาลไทยและสมาชิกของสังคมไทยต้องร่วมกันให้ความสนใจ

4. การทำให้การชุมนุมสาธารณะเป็นเครื่องมือต่อต้านการรัฐประหารโดยสันติในประเทศไทย

งานวิจัยเรื่อง “การตัดวงจรรัฐประหาร” ของ อธิภัทร เสรีรังสรรค์ เสนอแนวคิดเครื่องมือป้องกันการรัฐประหารในประเทศไทยผ่านการทำความเข้าใจบทบาทของสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแทรกแซงทางการเมืองของทหารไทย ได้แก่ สถาบันรัฐธรรมนูญ สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันนิติบัญญัติ สถาบันตุลาการ สถาบันกองทัพ และขบวนการภาคประชาชนและสื่อสารมวลชน³⁰ งานชิ้นนี้ประกอบด้วยข้อเสนอ 3 ส่วน ได้แก่ (1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เช่น การลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ การแก้ไขบทนิรโทษกรรมในรัฐธรรมนูญ และแก้ไขเพิ่มเติมให้ประชาชนมีบทบาทในการต่อต้านรัฐประหารได้ คดีรัฐประหารจะต้องสามารถถูกดำเนินคดีได้โดยไม่มีอายุความ เป็นต้น (2) ข้อเสนอเชิงปฏิบัติการ รัฐบาลต้องดำเนินการปฏิรูปกองทัพให้อยู่ภายใต้การนำของพลเรือน โยกย้ายกองทหารออกนอกเขตเมืองหลวง และการนำกำลัง

²⁷ สตีเฟน ชูนส์, *การขจัดขึ้นของพลเมืองเพื่อต่อต้านการรัฐประหาร มุมมองเชิงเปรียบเทียบและมุมมองทางประวัติศาสตร์*, (วอชิงตัน ดี.ซี.: ศูนย์นานาชาติเพื่อความขัดแย้งอย่างไร้ความรุนแรง, 2017) 87.

²⁸ Thai PBS, “สถิติรัฐประหารทั่วโลก ปี 2493-2565 ไทยติดอันดับ 2 ทำสำเร็จมากที่สุด,” Digital Media Thai PBS, 19 กันยายน 2567, สืบค้นเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2568, <https://www.thaipbs.or.th/now/infographic/331>.

²⁹ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, “การทำรัฐประหารหมดไปด้วยมาตรการทางกฎหมายและการเปลี่ยนบรรทัดฐานของศาลไทย,” (2567) 53(2) *วารสารนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์* 359, 367.

³⁰ อธิภัทร เสรีรังสรรค์, “ตัดวงจรรัฐประหาร,” *Journal of Modern Learning Development*, 6 (1), 2564,103–117.

เข้าพื้นที่กรุงเทพฯ จะต้องได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และ (3) ข้อเสนอเชิงวิชาการให้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการโยกย้ายกองบัญชาการหรือกองกำลังออกนอกเขตกรุงเทพฯ ปรับเปลี่ยนสายบังคับบัญชาและหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า เป็นต้น ผู้เขียนขอเสนอแนะทางนโยบายและข้อเสนอเชิงปฏิบัติการข้างต้นมาวิเคราะห์ต่อยอดเพื่อหาความเป็นไปได้ในการป้องกันการรัฐประหารในประเทศไทย โดยในขั้นแรกจะเป็นการตอบคำถามว่าการป้องกันรัฐประหารสามารถทำได้โดยการแก้ไขกฎหมายหรือไม่ และขั้นที่สองคือประชาชนจะใช้การชุมนุมสาธารณะเพื่อต่อต้านการรัฐประหารได้อย่างไร

4.1 การป้องกันการรัฐประหารสามารถทำได้โดยการแก้ไขกฎหมายหรือไม่

รัฐธรรมนูญไทยรับรอง “สิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญ” ไว้ตั้งแต่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ในมาตรา 63 โดยบัญญัติว่า “บุคคลจะใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อล้มล้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญนี้ หรือเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญนี้ มิได้” โดยในวรรคสองของมาตรานี้กำหนดให้ผู้รู้เห็นการกระทำตามวรรคหนึ่งเสนอเรื่องให้อัยการสูงสุดตรวจสอบข้อเท็จจริงและยื่นคำร้องให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยสั่งให้เลิกกระทำการดังกล่าว ถัดมาในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 68 เนื้อความรับรองสิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญ ก็ได้รับการบัญญัติในลักษณะเดียวกัน ต่อมาในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 มาตรา 69 ได้มีการเพิ่มเติมว่าในกรณีที่อัยการสูงสุดมีคำสั่งไม่รับดำเนินการตามที่ร้องขอหรือไม่ดำเนินการภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่ได้รับการร้องขอ ผู้ร้องขอจะยื่นคำร้องขอโดยตรงต่อศาลรัฐธรรมนูญก็ได้³¹

อย่างไรก็ดี ปูนเทพ ศิริบุพผะ ตั้งข้อสังเกตว่า “สิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญ” อาจเป็นสิ่งแปลกปลอมที่ไม่สอดคล้องกับแนวความคิด “ประชาธิปไตยที่ปกป้องตนเองได้” (Militant Democracy) ที่ปรากฏแต่ในรัฐธรรมนูญของประเทศไทยประเทศเดียว ปูนเทพชี้ว่า โดยปรกติแล้วโครงสร้างของรัฐธรรมนูญและระบบกฎหมายจะมีการจัดให้สามารถ “พิทักษ์” ระบอบตนเองได้ เพราะการพิทักษ์รัฐธรรมนูญเป็นเรื่องการรักษา “สิทธิเสรีภาพ” ของประชาชนอยู่แล้ว³²

³¹ ยกตัวอย่างเช่น กรณี นายณัฐพร โตประยูร ยื่นคำร้องตรงต่อศาลรัฐธรรมนูญ ขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 49 กรณี นาย อานนท์ นำภา ที่ 1 และคณะ ชุมนุมล้มล้างการปกครอง รายละเอียดโปรดดู คำวินิจฉัยที่ 19/2564.

³² ปูนเทพ ศิริบุพผะ, “มายาคติเกี่ยวกับ ‘สิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญ’ ในระบอบรัฐธรรมนูญไทย,” (ประชาไท: 22

นอกจากนั้น การที่รัฐธรรมนูญรับรองสิทธินี้โดยกำหนดผลบังคับให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย “สั่งการให้เลิกกระทำ” ดูเป็นผลบังคับในบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตุลกลและประหลาด ปุนเทพตั้งข้อสังเกตว่า หากมีกลุ่มคนเตรียมกำลังพล สะสมอาวุธเพื่อนำไปสู่การฉีกรัฐธรรมนูญ บุคคลซึ่งมีเป้าหมายที่แน่ชัดขนาดนี้มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องยุติความเคลื่อนไหวของตนเพียงเพราะศาลรัฐธรรมนูญสั่งให้เลิก หรือหากมีคำวินิจฉัยสั่งให้ “เลิก” การกระทำแล้ว กลุ่มคนดังกล่าวไม่ปฏิบัติตาม ก็ไม่ได้มีสภาพบังคับอะไรกำหนดไว้แต่อย่างใด กลับกันหากจะบังคับให้เลิกจริง ๆ ก็ต้องเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 113-118 ดังนั้น ปุนเทพจึงสรุปว่า “สิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญ” ที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญจึงเป็นมายาคติที่ฝากความหวังในการพิทักษ์รัฐธรรมนูญไว้กับประชาชน โดยการให้สิทธิประชาชนยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ

วรเจตน์ ภาคีรัตน์ เห็นว่าข้อเสนอเกี่ยวกับการตัดวงจรการรัฐประหารอาจแยกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) การลบล้างผลพวงรัฐประหาร (2) การต่อสู้กับคณะรัฐประหาร และ (3) การป้องกันการรัฐประหาร³³ ในส่วนของการป้องกันการรัฐประหารโดยบทบัญญัติกฎหมายนั้น แม้ว่าจะมีพรรคการเมืองบางพรรคเสนอให้มีการบัญญัติให้ “การทำรัฐประหารไม่มีอายุความ” หรือ “ห้ามศาลปฏิเสธไม่รับฟ้องคดีเกี่ยวกับการรัฐประหาร” วรเจตน์กลับเห็นว่าวิธีการแก้ไขปัญหารัฐประหารด้วยวิธีทางกฎหมายนั้นจะมีผลในเชิงสัญลักษณ์เท่านั้น ส่วนผลสำเร็จในทางปฏิบัตินั้น น่าจะเป็นไปได้ยากหรือเป็นไปได้ไม่ได้เลยเนื่องจากไม่ว่ารัฐบาลปัจจุบันจะบัญญัติกฎหมายขึ้นมาอย่างไร เมื่อเกิดการรัฐประหารยึดอำนาจสำเร็จแล้วคณะรัฐประหารก็สามารถฉีกกฎหมายเหล่านี้และนิรโทษกรรมตนเองได้เสียสิ้น

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล เสนอวิธีทางแก้ไขในทางนิติศาสตร์ คือ การเปลี่ยนแนวบรรทัดฐานที่คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496 ที่รับรองว่าการรัฐประหารสามารถ “ทำได้” หาก “ทำสำเร็จ” ซึ่งบรรทัดฐานนี้กลายเป็นกติกาที่อยู่เหนือรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรทุกฉบับและทำให้ศาลไทยรับรองและบังคับใช้กฎหมายที่มาจากการทำรัฐประหาร ยกตัวอย่างเช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1662/2505 ให้เหตุผลว่า “คณะปฏิวัติยึดอำนาจการปกครองประเทศไทยได้เป็นผลสำเร็จ

มีนาคม 2558) สืบค้นเมื่อ 15 สิงหาคม 2568, <https://prachatai.com/journal/2015/03/58524> .

³³ ประชาไท, “วรเจตน์ ภาคีรัตน์: ‘ป้องกันการรัฐประหารด้วยการเขียนกฎหมาย’ เป็นไปได้จริงหรือ,” (ประชาไท, 4 พฤษภาคม 2566) สืบค้นเมื่อ 11 สิงหาคม 2568, <<https://prachatai.com/journal/2023/05/103962>>.

หัวหน้าคณะปฏิวัติย่อมเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบ้านเมือง ข้อความใดที่หัวหน้าคณะปฏิวัติสั่งบังคับประชาชนก็ต้องถือว่าเป็นกฎหมาย แม้พระมหากษัตริย์จะมีได้ทรงตราด้วยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎรหรือสภานิติบัญญัติของประเทศก็ตาม”³⁴ ดังนั้นหากต้องการยกเลิกรัฐธรรมนูญจารีตประเพณีนี้ ศาลไทยก็ต้องเปลี่ยนบรรทัดฐานทางกฎหมายเหล่านี้โดยการไม่รับรองการรัฐประหารอีกต่อไป การนี้อาจทำได้เมื่อคณะรัฐประหารไม่มีอำนาจมาควบคุมครอบงำศาล หรือศาลปฏิเสธการบังคับบทนิรโทษกรรมการรัฐประหารที่มีอยู่ในรัฐธรรมนูญ³⁵

ผู้เขียนเห็นว่าข้อเสนอของปริญญายจะสามารถเป็นไปได้ในทางปฏิบัติหรือไม่ ขึ้นอยู่กับตัวผู้พิพากษาและองค์กรตุลาการ ประชาชนทั่วไปแทบไม่ส่วนในการสร้างความเปลี่ยนแปลงในจุดนี้ได้

³⁴ ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, “การทำให้รัฐประหารหมดไปด้วยมาตรการทางกฎหมายและการเปลี่ยนบรรทัดฐานของศาลไทย,” (2567) 53(2) วารสารนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 359, 365-366.

³⁵ ยกตัวอย่างเช่น คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ อม.9/2552 คำวินิจฉัยส่วนตนของผู้พิพากษา กิรติ กาญจนรินทร์ แสดงเหตุผลปฏิเสธการบังคับใช้กฎหมายของคณะรัฐประหาร โดยอธิบายว่า

“...ปัญหาต้องวินิจฉัยว่า ผู้ร้องมีอำนาจฟ้อง (ยื่นคำร้อง) คดีนี้หรือไม่ เห็นว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน ศาลเป็นหนึ่งในอำนาจอธิปไตย ซึ่งเป็นของประชาชน ศาลจึงต้องใช้อำนาจดังกล่าวเพื่อประชาชนอย่างสร้างสรรค์ในการวินิจฉัยคดีเพื่อให้เกิดผลในทางที่ขยายขอบเขตการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และหากศาลไม่รับใช้ประชาชน ย่อมทำให้ระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมถูกทำลายและสั่นคลอน

นอกจากนี้ศาลควรมีบทบาทในการพิทักษ์ความชอบด้วยกฎหมายรวมถึงพันธกรณีในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจากการใช้อำนาจโดยมิชอบและพันธกรณีในการปกป้องรักษาประชาธิปไตยด้วย

การใช้อำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือการใช้อำนาจในการปกครองประเทศโดยความไม่ยินยอมพร้อมใจจากประชาชนส่วนใหญ่ เท่ากับเป็นการล้มล้างระบอบประชาธิปไตย การปฏิวัติหรือรัฐประหารเป็นการล้มล้างรัฐธรรมนูญ เป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 113 ย่อมเป็นการใช้อำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย

หากศาลรับรองอำนาจของบุคคลหรือคณะบุคคลที่ทำการปฏิวัติหรือรัฐประหารว่าเป็นรัฐอธิปไตยแล้ว เท่ากับศาลไม่ได้รับใช้ประชาชน จากการใช้อำนาจโดยมิชอบและเพิกเฉยต่อการปกป้องรักษาประชาธิปไตยดังกล่าวมา ข้างต้น ทั้งเป็นการละเลยหลักยุติธรรมตามธรรมชาติที่ว่าบุคคลใดจะรับประโยชน์จากความผิดหรือความผิดของตนเองหาได้ไม่ รวมทั้งเป็นการส่งเสริมให้เกิดการปฏิวัติหรือรัฐประหารเป็นวงจรอุบาทว์อยู่ต่อไป ยิ่งกว่านั้นยังเป็นช่องทางให้บุคคลหรือคณะบุคคลดังกล่าวยึดมือกฎหมายเข้ามาจัดการสิ่งต่างๆ...”

เลยเพราะอำนาจการตัดสินใจเป็นดุลยพินิจของตุลาการทั้งหมด ผู้เขียนกลับเห็นว่าข้อเสนอของวรเจตน์ที่ชี้ว่าการป้องกันรัฐประหารที่ดีที่สุดคือการทำที่ประชาชนสามารถ “สู้กับรัฐประหารได้จนการทำรัฐประหารไม่สำเร็จ” นั้นจะมีผลในทางปฏิบัติมากกว่า³⁶ เพราะศาลฎีกาได้เคยวางหลักเกี่ยวกับเงื่อนไขการรัฐประหารที่สำเร็จผ่าน คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1153/2495 ซึ่งวางหลักว่า “การล้มล้างรัฐบาลเก่า ตั้งเป็นรัฐบาลขึ้นใหม่โดยการใช้กำลังนั้น ในตอนต้นอาจไม่ชอบด้วยกฎหมายจนกว่าประชาชนจะได้การยอมรับนับถือเมื่อเป็นรัฐบาลที่ถูกต้องตามความเป็นจริง คือหมายความว่าประชาชนได้ยอมรับนับถือบุคคลหรือ คณะบุคคลที่ให้อำนาจบริหารประเทศสามารถรักษาความสงบของบ้านเมืองไว้โดยปราศจากความขัดแย้งอำนาจเป็นรัฐบาลที่ถูกต้องตามความเป็นจริงได้ชื่อว่าเป็นรัฐบาลโดยชอบด้วยกฎหมาย”³⁷ ดังนั้น เป้าหมายของการต่อต้านการรัฐประหารคือการทำให้ประชาชนไม่ยอมรับนับถือให้คณะรัฐประหารเป็นผู้ที่สามารถรักษาความสงบของบ้านเมืองไว้โดยปราศจากความขัดแย้ง อย่างไรก็ตามก็ตีความเจตน์ตั้งข้อสังเกตว่า ในประเทศไทยไม่เคยมีครั้งไหนเลยที่ประชาชนสามารถลุกขึ้นมาต่อต้านได้สำเร็จ การรัฐประหารที่ไม่สำเร็จล้วนเกิดจากฝ่ายความมั่นคงสู้กันเองจนผู้ก่อการกลายเป็นกบฏไป ส่วนการจะเปลี่ยนทัศนคติของศาลให้ผู้พิพากษาออกมาต่อต้านกฎหมายของคณะรัฐประหารนั้นอาจจะยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเลยจุดที่ประชาชนต่อต้านไม่สำเร็จและคณะผู้ก่อการได้ควบคุมอำนาจการปกครองประเทศอย่างเบ็ดเสร็จแล้ว

ดังนั้น เราสามารถสรุปได้ว่า การป้องกันการรัฐประหารโดยการออกกฎหมายทำให้การรัฐประหารเป็นความผิดและสามารถเอาผิดกับผู้ก่อการรัฐประหารนั้นสามารถทำได้ แต่กฎหมายเหล่านี้จะมีผลในทางปฏิบัติหรือไม่ ขึ้นอยู่กับว่าการรัฐประหารนั้นประสบความสำเร็จหรือไม่ หากทำสำเร็จผู้ก่อการรัฐประหารก็สามารถล้มล้างบทบัญญัติที่ให้โทษแก่ฝ่ายตนเองได้ทั้งหมด ดังนั้น การตัดวงจรการรัฐประหารจะต้องเริ่มที่การสร้างเครื่องมือให้ประชาชนสามารถต่อสู้กับผู้ก่อการรัฐประหารเมื่อมีความพยายามเปลี่ยนแปลงการปกครอง และหากประชาชนต่อต้านได้สำเร็จ นักกฎหมายและผู้พิพากษาก็มีช่องทางที่จะลบล้างและเอาผิดกับการกระทำของคณะรัฐประหารได้ และหากแม้การป้องกันการรัฐประหารในช่วงแรกจะไม่สำเร็จ ประชาชนก็ยังสามารถใช้การชุมนุมสาธารณะเพื่อเป็นเครื่องมือในการฟื้นฟูประชาธิปไตยและดึงให้ระบอบการปกครองกลับมาเป็น

³⁶ ประชาไท, “วรเจตน์ ภาศิริรัตน์: ‘ป้องกันรัฐประหารด้วยการเขียนกฎหมาย’ เป็นไปได้จริงหรือ,” อ้างแล้ว.

³⁷ กฤตยชญ์ แก้วจอติ, “ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับ ปฏิวัติรัฐประหาร กับความเป็น “รัฐธรรมาธิปไตย”,” *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, 4(4) 2567, 259-281, 266.

ประชาธิปไตยอีกครั้ง ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนเห็นว่าการลงทุนงบประมาณเพื่อสร้างกลไกการป้องกันการรัฐประหารและการเตรียมความพร้อมจะเป็นสิ่งที่มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการรักษาระบบประชาธิปไตยจากภัยรัฐประหาร

4.2 ประชาชนจะใช้การชุมนุมสาธารณะเพื่อต่อต้านการรัฐประหารได้อย่างไร

เมื่อการลงมือทำรัฐประหารก็เป็นปฏิบัติการทางทหารประเภทหนึ่งที่จะต้องทำงานแข่งกับเวลา มีความแม่นยำ ใช้ความชำนาญ และไม่มีการแก้ตัวสำหรับผู้พลาด ดังนั้น การวางแผนการรัฐประหารจึงต้องมีการวางสายงานอย่างลับ ๆ และยุทธวิธีอย่างละเอียดจึงมีความจำเป็นมาก พันศักดิ์ วิญญรัตน์ ชี้ว่าความสำเร็จของการรัฐประหารมิได้วัดจากความสำเร็จในการเข้ายึดตึกที่ทำการของรัฐบาล ยึดสถานีวิทยุโทรทัศน์หรือจับบุคคลสำคัญในรัฐบาลเพียงสองสามคน แต่ความสำเร็จจริง ๆ เกิดจากการทำให้โครงสร้างและความสามารถในการใช้กำลังของรัฐบาล เช่น ตำรวจและทหารกลายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถช่วยเหลือบุคคลที่ตกเป็นเป้าหมายของคณะรัฐประหารได้หรือไม่สามารถขัดขวางหรือกระทำอันตรายต่อคณะรัฐประหารได้³⁸ ดังนั้น ยุทธศาสตร์ที่สำคัญของคณะรัฐประหารคือการใช้ความรวดเร็วในระยะการเข้ายึดอำนาจและทำให้ขุมกำลังของฝ่ายรัฐบาลไม่สามารถออกมาป้องกันได้ ดังนั้นทันทีที่คณะรัฐประหารได้เข้ายึดจุดสำคัญ ๆ ทางยุทธศาสตร์ของรัฐบาล คณะรัฐประหารจะตัดการติดต่อระหว่างกำลังรบของฝ่ายรัฐบาล ตัดกำลังการตอบโต้ของเหล่าข้าราชการและจำกัดอำนาจปราบปรามของรัฐบาลลง พันศักดิ์เห็นว่า ในช่วงต้นของการรัฐประหาร คณะรัฐประหารจะต้องวางเป้าหมาย 3 ประการ³⁹ ได้แก่

- (1) จะต้องป้องกันไม่ให้เกิดการรัฐประหารซ้อนโดยกองกำลังของคณะรัฐประหารเอง
- (2) ทำให้ข้าราชการและบุคลากรของรัฐจงรักภักดีต่อคณะรัฐประหาร และ
- (3) ทำให้ประชาชนทั่วไปยอมรับว่าคณะรัฐประหารเป็นรัฐบาลที่ถูกต้อง

พันศักดิ์ชี้ว่า หลังจากที่อยู่ทำการรัฐประหารเปิดเผยตัวเองแต่ยังมีได้เข้าบริหารประเทศระยะเวลาช่วงนี้เป็นระยะการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดเพราะการทำรัฐประหารอาจประสบความสำเร็จล้มเหลวได้หากมีการต่อต้านการรัฐประหารเกิดขึ้นและลุกลามขยายตัวจนทำให้คณะรัฐประหารไม่สามารถควบคุมกำลังข้าราชการและกำลังตำรวจไว้ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เมื่อเกิดการรัฐประหารขึ้นจะ

³⁸ พันศักดิ์ วิญญรัตน์, *คู่มือรัฐประหาร*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ, พิมพ์ครั้งที่ 2, 2556), 59.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, 118-119.

มีธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ข้าราชการและบุคลากรของรัฐตลอดจนกลุ่มการเมืองจำนวนหนึ่งจะ “ใส่เกียร์ว่าง” รอดูสถานการณ์ หากคณะรัฐประหารทิ้งเวลาให้ฝ่ายตรงข้ามมีเวลาไตร่ตรองฝ่ายรัฐประหารมากไป กลุ่มที่ยังไม่เลือกข้างจะผันตัวไปเป็นฝ่ายที่เคลื่อนไหวต่อต้านคณะรัฐประหาร ดังนั้น หากคิดในมุมกลับ ยุทธวิธีในการป้องกันการรัฐประหารสำหรับประชาชนจะมี 2 ประการคือ (1) การออกมาชุมนุมเรียกร้องให้ข้าราชการและบุคลากรของรัฐจงรักภักดีต่อฝ่ายรัฐบาล และ (2) ออกมาชุมนุมเรียกร้องให้ประชาชนทั่วไปแสดงความไม่ยอมรับว่าคณะรัฐประหารเป็นรัฐบาลที่ถูกต้อง

อดัม โรเบิร์ตส์ ชี้ว่าการรัฐประหารล้มเหลวเพราะผู้นำการรัฐประหารหลงเชื่อว่าหากตนได้ลุกขึ้นก่อนการแล้วประชาชนจะยอมรับและสนับสนุน แต่เมื่อเริ่มกระทำการรัฐประหารแล้วพบว่าประชาชนไม่ยอมรับ การก่อการก็จะล้มเหลว ดังนั้นการต่อต้านความพยายามรัฐประหารด้วยสันติวิธี (non-violent forms of resistance) จะต้องพุ่งเป้าไปที่กลุ่มทหารที่ใส่เกียร์ว่าง (a wait and see attitude in the army)⁴⁰ ดังนั้น ในแง่ของการป้องกันการชุมนุมประท้วงต่อต้าน พันศักดิ์ชี้ว่าผู้ทำการรัฐประหารมีแรงจูงใจที่จะห้ามประชาชนชุมนุมต่อต้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่เมืองหลวง ผู้นำการรัฐประหารจะต้องตัดความสามารถไม่ให้ผู้ชุมนุมสามารถประกาศให้คนทั่วไปมารวมตัวกันได้ คณะรัฐประหารจะต้องทำให้ประชาชนเห็นว่าใครอาจหาญขึ้นมาท้าทายจะต้องเสี่ยงต่อการถูกจับกุม ปรามปราม จนทำให้การต่อต้านไม่คุ้มค่า เมื่อเราสามารถคาดหมายได้เช่นนี้ สังคมไทยก็ควรเตรียมการล่วงหน้าเพื่อทำให้การชุมนุมต่อต้านการรัฐประหารสามารถเป็นสิ่งที่สามารถเป็นไปได้แม้จะอยู่ในภาวะที่มีการรัฐประหารเกิดขึ้น

5. ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้ประชาชนสามารถใช้การชุมนุมสาธารณะเป็นเครื่องมือในการป้องกันการรัฐประหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เขียนเสนอว่าสังคมไทยควรจะต้องส่งเสริมกระบวนการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ดังต่อไปนี้

⁴⁰ Adam Roberts, “Civil Resistance to Military Coups,” *Journal of Peace Research* 1975 Vol 12, No.1 (1975) pp 19-36, p29.

(1) ส่งเสริมพฤติกรรมที่ประชาชนสามารถออกมาชุมนุมเพื่อเรียกร้องได้อย่างสงบและปราศจากอาวุธ ประชาชนจะต้องได้รับการศึกษาอบรมให้เข้าใจในคุณค่าพื้นฐานและกติกาของระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับเสรีภาพในการชุมนุมและเสรีภาพในการแสดงออก ระบบการศึกษาควรส่งเสริมให้พลเมืองมีวัฒนธรรมการใช้เสรีภาพในการชุมนุมเพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมือง วัฒนธรรมการชุมนุมนี้จะต้องสอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง รัฐต้องทำให้ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าการชุมนุมประท้วงเป็นเรื่องปกติในสังคม ในการที่จะบรรลุเป้าหมายนี้ได้ รัฐต้องทำให้ประชาชนเกิดสำนึกพลเมืองที่ชัดเจนโดยเปลี่ยนจากสถานะพลเมืองผู้สยบยอม (passive citizen) ไปสู่พลเมืองผู้พร้อมสู้ (active citizen) และเมื่อประชาชนได้กลายเป็นพลเมืองผู้พร้อมสู้แล้ว การเคลื่อนไหวที่ต่อแพ่งต่อกฎหมาย (civil disobedience) ก็จะกลายเป็นเรื่องปกติ⁴¹

(2) ส่งเสริมให้ประชาชนมีพื้นที่สาธารณะในการชุมนุมเรียกร้อง ในด้านกายภาพประชาชนจะต้องมีพื้นที่ที่สะดวกและปลอดภัยในการรวมตัวกันเพื่อแสดงเจตจำนงทางการเมืองในเมืองหลวง โดยเฉพาะอย่างยิ่งรอบ ๆ สถานที่สำคัญที่เป็นสัญลักษณ์ทางการเมือง และการชุมนุมเพื่อนำเสนอข้อเรียกร้องทางการเมืองในพื้นที่เหล่านี้ควรเกิดขึ้นได้เป็นปกติ⁴² ยกตัวอย่างเช่นภายหลังจากการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2557 คณะรักษาความสงบแห่งชาติได้มีมาตรการห้ามชุมนุมทางการเมืองประกอบกับการใช้อำนาจจำกัดพื้นที่ชุมนุม เช่น การห้ามชุมนุมทางการเมืองบนท้องสนามหลวง ทำให้พื้นที่ที่เคยเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการแสดงออกทางการเมืองหายไปจากพื้นที่ประชาคมเมือง (civil space)⁴³ ดังนั้น การรื้อพื้นที่ให้สามารถชุมนุมทางการเมืองในจุดยุทธศาสตร์ได้จึงมีความสำคัญต่อการทำให้การชุมนุมสาธารณะเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการต่อต้านการรัฐประหาร

⁴¹ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะนิติศาสตร์, “ความจริง ภูเขา วาทกรรม ในนิติศาสตร์ไทย” (การบรรยายพิเศษ โดยศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.อรุณจักร์ สัตยานุรักษ์), การประชุมวิชาการนิติสังคมศาสตร์ระดับชาติ ครั้งที่ 4 จัดโดย คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 15 สิงหาคม 2568 ณ โรงแรม Kantary Hills จ.เชียงใหม่, <https://www.facebook.com/OfficialLAWcmu/videos/2929086907300277>.

⁴² ปิยบุตร แสงกนกกุล, “3 ขั้นตอน ตัดวงจรรัฐประหาร ที่ไม่มี ‘ทหารคนไหน’ กล้าลุกมาทำอีก!” มติชนสุดสัปดาห์, 10 ธันวาคม 2561, สืบค้นเมื่อวันที่ สืบค้นเมื่อ 1 ธันวาคม 2568 <https://www.youtube.com/watch?v=6uO6CCBJ2Qs>.

⁴³ พรพรรณ ชินณพวง, “สนามหลวงเมื่อล้อมรั้วกับบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นพื้นที่ประชาคมเมือง,” วารสารวิจัยและสารสถาปัตยกรรม/การผังเมือง, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 18(2): 171-194.

(3) การปรับปรุงภูมิสถาปัตยกรรมและการผังเมืองทำให้เอื้อต่อการชุมนุมสาธารณะและทำให้การเคลื่อนกำลังพลฝ่ายทหารเข้ากรุงเทพฯ ขึ้นในเพื่อทำการรัฐประหารเป็นไปด้วยความยากลำบาก อาทิ การย้ายหน่วยทหารที่มีกำลังพลจำนวนมากออกนอกพื้นที่เมืองหลวง หรือ การออกแบบถนนรอบสถานที่สำคัญ ๆ ให้ไม่สามารถเคลื่อนกำลังพลได้โดยง่าย ในขณะที่ประชาชนที่อยู่ตามชุมชนต่าง ๆ ในเขตเมืองต้องสามารถออกมาชุมนุมต่อต้านการรัฐประหารได้โดยสะดวกและมีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่เอื้อให้เกิดการระดมผู้ชุมนุมออกมาต่อต้านการรัฐประหาร

(4) รัฐบาลควรเพิ่มศักยภาพของประชาชนให้สามารถต่อต้านรัฐประหารด้วยการชุมนุมโดยสันติ โดยจัดให้มีการฝึกอบรมเกี่ยวกับการต่อต้านโดยสันติ (civil resistance) และกำหนดให้มีการซ่อมป้องกันการรัฐประหารในลักษณะเดียวกับการซ่อมหมันไฟ หรือการซ่อมอพยพเมื่อมีเหตุภัยพิบัติ การซ่อมนี้จะต้องทำทั้งในภาคราชการและเอกชนเพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้การใช้สันติวิธีในการรักษาระบบประชาธิปไตยและสามารถใช้การชุมนุมสาธารณะเป็นเครื่องมือในการป้องกันการรัฐประหารได้

References

Barendt, E. Freedom of Assembly in J. Beatson และ V. Cripps (eds.), *Freedom of Expression and Freedom of Information*. Oxford: Oxford University Press. 2000.

Clément Nyaletsossi Voule. Protection of human rights in the context of peaceful protests during crisis situations. Report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association. Human Rights Council. 2022.

Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action*. Boston: Peter Sargent. 1973.

Roberts, Adam. Civil Resistance to Military Coups. *Journal of Peace Research* 12(1) 1975.

Taylor, R. K. *Training Manual for Nonviolent Defense Against the Coup d'État*. Washington DC: Nonviolence International. 2011.

กฤษฎิ์ชัย แก้วโชติ. “ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับปฏิวัติรัฐประหาร กับความเป็น ‘รัฐธำธิปัตย์.’” *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหำกุฎราชวิทยาลัย*, ปีที่ 4, ฉบับที่ 4, 2567, หน้า 259–281.

คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ อม.9/2552.

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1153/2495.

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1662/2505.

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496.

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 19/2564.

จิน ชาร์ป. *คู่มือต้านรัฐประหาร*. แปลโดย เนติวิทย์ โชติภัทร์ไพศาล, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ นิสิตสามย่าน, 2562.

ไชยะ เทพา. “การรัฐประหารในเมืองไทย.” *วิทยานิพนธ์ดุขฎฐิ์บัณฑิต, สาขาวิชาการเมือง*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2559.

ไทยพีบีเอส. “สถิติรัฐประหารทั่วโลก ปี 2493-2565 ไทยติดอันดับ 2 ทำสำเร็จมากที่สุด.” ไทยพีบีเอส. 19 ก.ย. 2567, <https://www.thaipbs.or.th/now/infographic/331>.

ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. “ตัดวงจรรัฐประหาร.” *Journal of Modern Learning Development* 6. ฉ.1 (2564): 103–117.

- ประชาไท. “ปูนเทพ ศิริบุษย์, ‘มายาคติเกี่ยวกับ“สิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญ”ในระบบรัฐธรรมนูญไทย.’” *ประชาไท*. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2558. <https://prachatai.com/journal/2015/03/58524>.
- ประชาไท. “วรเจตน์ ภาคีรัตน์: ‘ป้องกันรัฐประหารด้วยการเขียนกฎหมาย’ เป็นไปได้จริงหรือ.” *ประชาไท*. <https://prachatai.com/journal/2023/05/103962>.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. “การทำให้รัฐประหารหมดไปด้วยมาตรการทางกฎหมายและการเปลี่ยนบรรทัดฐานของศาลไทย.” *วารสารนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์* ปีที่ 53. ฉ. 2 (2567): 359–367.
- ปิยบุตร แสงกนกกุล. “3 ขั้นตอน ตัดวงจรรัฐประหาร ที่ไม่มี “ทหารคนไหน” กล้าลุกมาทำอีก!” มติชนสุดสัปดาห์, 10 ธันวาคม 2561, <https://www.youtube.com/watch?v=6uO6CCBj2Qs>.
- พรพรรณ ชินณพงษ์. “สนามหลวงเมื่อล้อมรั้วกับบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นพื้นที่ประชาคมเมือง.” *วารสารวิจัยและสาระสถาปัตยกรรม/การผังเมือง* 18. ฉ. 2 (2564): 171–194.
- พลอยธิดา เกตุแก้ว. “คู่มือต้านรัฐประหาร บัญญัติ 10 ประการในมือประชาชน.” *ไทยพีบีเอส*, 21 ต.ค. 2564, <https://decode.thaipbs.or.th/20211019/>.
- พัชร นิยมศิลป์. *เสรีภาพในการชุมนุมกับกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2567.
- พันศักดิ์ วิญญูรัตน์. *คู่มือรัฐประหาร*. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ, 2556.
- มติชนออนไลน์. “สุรชาติ บำรุงสุข วิเคราะห์ รัฐประหารตุรกีเหลว.” มติชนออนไลน์, 20 ก.ค. 2559, https://www.matichon.co.th/politics/news_217619.
- ศูนย์นานาชาติเพื่อความขัดแย้งอย่างไร้ความรุนแรง. *การขัดแย้งของพลเมืองเพื่อต่อต้านการรัฐประหาร มุมมองเชิงเปรียบเทียบและมุมมองทางประวัติศาสตร์*. โดย สตีเฟน ชูนส์, บรรณาธิการ มาเชก บาร์ทคาวสกี, วอชิงตัน ดี.ซี.: สำนักพิมพ์ศูนย์นานาชาติเพื่อความขัดแย้งอย่างไร้ความรุนแรง, 2560.
- ศูนย์นานาชาติเพื่อความขัดแย้งอย่างไร้ความรุนแรง. “การต่อสู้ด้วยสันติวิธี: จุลสารสำหรับผู้เริ่มต้น.” 2554. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2568, <https://www.nonviolent-conflict.org/wp-content/uploads/2018/10/Civil-Resistance-A-First-Look-Thai-full.pdf>.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. “การบรรยายพิเศษหัวข้อ ‘ความจริง มายา วาทกรรม ในนิติศาสตร์ไทย’.” การประชุมวิชาการนิติสังคมศาสตร์ระดับชาติ ครั้งที่ 4, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 15 ส.ค. 2568, สืบค้นเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2568. <https://www.facebook.com/OfficialLAWcmu/videos/2929086907300277>.